

Hukkavuoren luontopolku

Kuva: Sini Hammarén

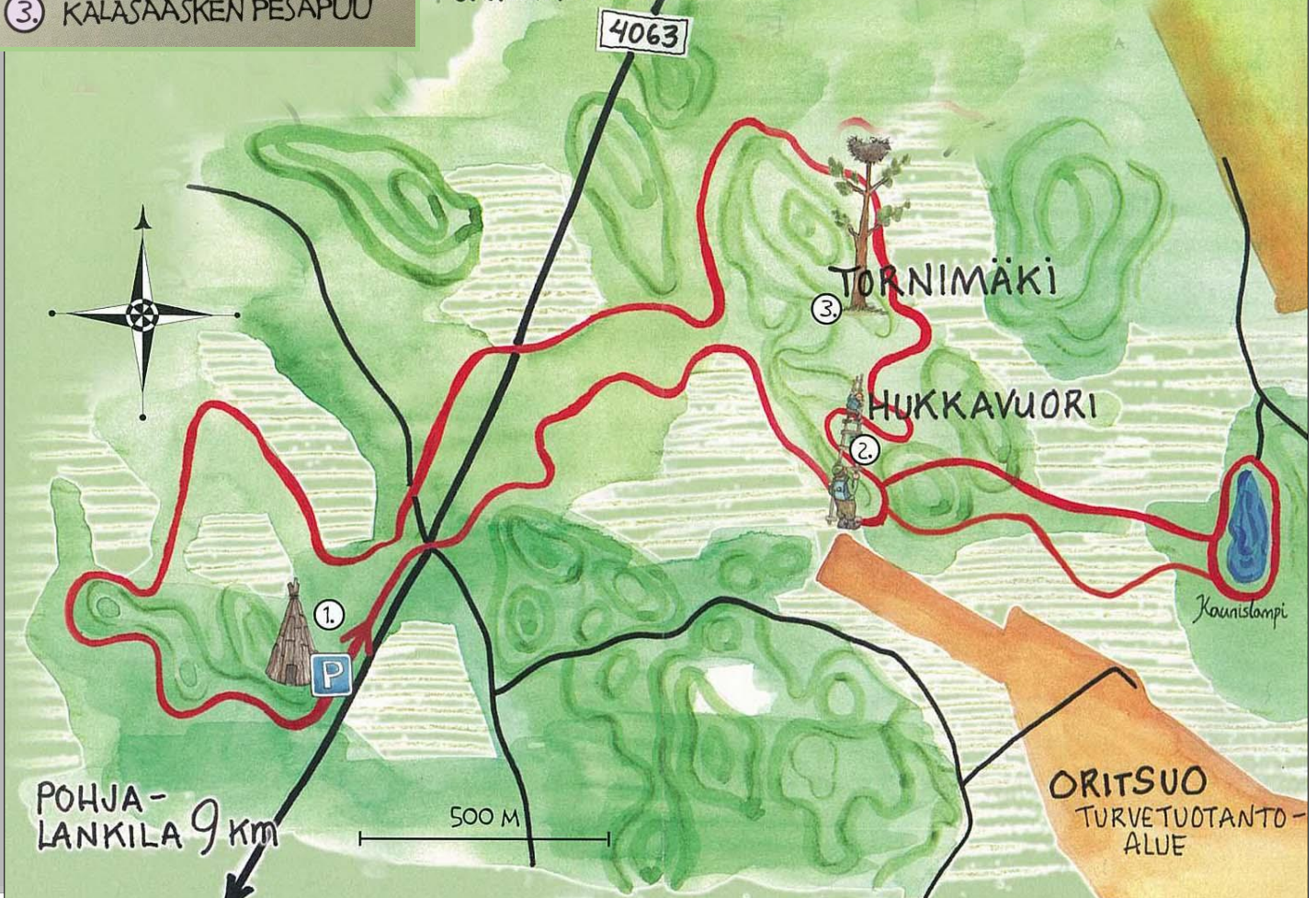
Hukkavuoren polku Marjamäellä johdattaa kulkijan etelä-suomalaiseen erämaahan, jossa tapaa merkkejä niin metsien ja metsätyön historiasta kuin nykyisestä elinvoimaisesta lajistosta. Persoonallinen, rakkaudella Torsansalon historiaan rakennettu polku tarjoaa kulkijalleen myös mielikuvitusta kiehtovia elämyksiä.

**Luontopolun opas ja rakentaja on Matti Päivinen,
Särkilahdentie 2999, 56440 Pohjalankila
puh. 040 725 0078 (Pirjo puh. 050 518 6461)**

1. PARKKIPAikka JA KOTA
2. JAAKOPIN PORTAAT
3. KALASÄÄSKEN PESÄPUU

SÄRKILAHTI
PUNKAHARJU

Karttapiirros: Heli Pukki

Ole ystävällinen ja noudata seuraavia viihtyvyyssääntöjä:

- palovaaran vuoksi tupakointi polulla on kielletty
- huolehdi polun siisteydestä
- vältä pysäköintiä tielle
- liiku varoen ja luontoa kunnioittaen!

Tähän vihkoseen on koottu opastaulujen tekstit lisätietoineen ja lisäksi jokaiselle rastille on oma pähkinä pureskeltavaksi.

Vastaukset kysymyksiin ovat takakannessa.

Palautathan vihkosen retken päätyttyä laatikkoon!

Tervetuloa Hukkavuorelle!

Hukkavuori sijaitsee Ruokolahden pohjoisosassa Särkilahdentien varrella, lähellä Itä-Suomen läänin rajaa. Hukkavuoren polkujen pituudet vaihtelevat 5-10 km välillä. Mahdollisuus valita myös lyhyempi 2 km pituinen lenkki. Koordinaatit: (WGS84): 61°31'22.8" N, 29°03'10.8" E (= 61.523, 29.053)

Reitti on merkitty hyvin maastoon. Luontopolun varrella on 15 luonnosta kertovaa opastaulua. Hukkavuoren rinteillä kiipeily vaatii ketteryyttä ja hyvää kuntoa. Pieniä lapsia on vahdittava jyrkänteen reunalla ja ”Jaakobin portaissa”.

Polun kiertämiseen menee aikaa noin 3-4 tuntia.

Torninmäen, Hukkavuoren kiertävä polku, Päivälän talon takamaastossa kiertävä Viitapolku sekä Kaunislammen kiertävä polku on merkitty vaativaksi reitiksi, jonka merkki on musta kolmio. Muu osuus reitistä on tasaista, siis helppoa reittiä.

VAATIVUUSMERKINNÄT:

Helppokulkuinen reitti
Easy trail (smooth terrain)
Простой маршрут

Keskivaativa reitti
Medium level trail
Маршрут средней сложности

Vaativa reitti – (jyrkkiä mäkiä)
Difficult trail (demanding terrain)
Сложный маршрут (ландшафт)

HUOM.! Merkinnät löytyvät maastosta!

Mukaan kannattaa varata maastossa kävelyyn sopivat kengät. Hukkavuoren huipulla on levähdyspaikka ja taukotupa, mutta ei vesipistettä eikä tulenteikomahdollisuutta. Täytä vesipullo lähteestä, joka sijaitsee ensimmäisellä rastilla, noin sadan metrin päässä lähdöstä. Eväitä voit syödä ja grillaata lähtöpaikan viereisessä kodassa.

1. LÄHDE

Lähde muodostuu paikkaan, jossa pohjavesi purkautuu avoimesti maapintaan. Lähdeperäinen maa on usein vähäpuustoinen, sillä pysyvä kosteus haittaa puuston kasvua.

Metsälaki asettaa käyttörajoituksia muutamille – yleensä pienialaisille – erityisen arvokkaaksi arvioituille luontokohteille. Luonnontilaiset tai sen kaltaiset lähteet ja purot lähiympäristöineen ovat tällaisia kohteita, joissa hakkuita ja hoitotöitä voidaan tehdä, mutta niin varovasti, että elinympäristön ominaispiirteet säilyvät. Lähteen välitön ympäristö jätetään kokonaan rauhaan ja muu ympäristö harvennetaan sen verran varovasti, ettei lähteen pienilmasto, kosteussuhteet ja sen mukana kasvillisuus merkittävästi muutu.

Muita metsälain suojelemia ”erityisen arvokkaita elinympäristöjä” ovat mm.

- pienet lammet
- rehevät korvet
- pienet lehtolaikut
- rotkot ja kurut
- jyrkänteet alusmetsineen
- ojittamattomien soiden pienet saarekkeet

1. Mikä taho on Suomessa suurin metsänomistaja?

- a) valtio*
- b) yhtiöt*
- c) yksityiset metsänomistajat*

2. SUOPAINANNE

Tällainen metsän reunustama, pienialainen, luonnontilainen suopainanne lisää metsäympäristön maisemallista vaihtelua ja monimuotoisuutta. Metsämaan soistuminen on hidas tapahtuma ja sen edellytyksiä ovat suotuisa ilmasto ja maan tasaisuus.

Metsämaan soistuminen voi alkaa sadevesien kerääntyessä yhteen maanpinnan alapuolella tai pohjaveden pinnan noustessa. Ajan kuluessa alueelle ilmestyy suokasvillisuutta (rahkasammalet, suovarvut, sarat, ruohot), jotka menestyvät kilpailussa kasvupaikasta ja jotka edistävät soistumista.

Soita leimaa tyyppikasvi, rahkasammal (*Sphagnum spp*). Rahkasammal kasvaa koko ajan latvaosastaan uusia versoja ja samanaikaisesti maatuu alaosasta. Se kasvaa noin sentin vuodessa ja samaan aikaan maatumiskerros tuottaa yhden millimetrin uutta turvetta. Tämä on jatkuva prosessi, jossa turvetta syntyy enemmän kuin mitä sitä hyödynnetään, joka on n. 7 % sähkön- ja energiantuotannostamme (2018). Tässä mielessä turve olisi uusiutuva luonnonvara, mutta sitä ei sellaiseksi virallisestikaan lueta, koska prosessi on usein peruuntumaton – monia arvokkaita soita ja niiden lajistoa on menetetty ikiajoiksi. Nyt aletaan ymmärtää paremmin myös luonnonarvoja itsessään, joten arvokkaita soita pyritään jatkossa myös suojelemaan paremmin.

2. Kuinka monta kertaa oman painonsa verran rahkasammal pystyy sitomaan vettä?

- a) 5
- b) 10
- c) 25

3. MUURAHAISTEN MUNITUS

Muurahaisia munitettiin Suomessa, etenkin Karjalassa, sotien aikana ja varsinkin 1950-luvulla, jolloin se oli tärkeä lisäelinkeino. Munia käytettiin muun muassa valkuaisjauheen valmistukseen ja Saksan lääketeollisuuden tarpeisiin. Nykyäänkin niitä käytetään ravintona monissa maissa.

Muurahaispesä tai osa siitä kannettiin kangassäkillä kalliolle. Muurahaisia tuli tietysti munien mukana ja ne kantoivat munat kiireesti suojaan kalliolla (laanilla) olevien sutien alle. Kun entiset munat oli kannettu, tuotiin uusia. Illalla munat korjattiin säkkiin ja vietiin kuivattavaksi saunaan tai riiehen. Päivän aikana saattoi saada 20 kg tuoreita munia, kuivattuna 5 kg. Kuivat munat vietiin paperisäkeissä kauppaan myytäväksi. Munista sai siihen aikaan 6-8 mk/kg verotonta tuloa.

Muurahaisten munitusta opetetaan nykyään erilaisilla metsäopistojen kursseilla. Sitä saa harjoittaa maanomistajan luvalla – se ei siis kuulu jokamiehen oikeuksiin. Kuivattujen munien kilohinta on viime vuosina ollut noin 8-16 euroa.

3. Miksi muurahaiset voivat osaltaan hyödyttää puita?

- a) ne keräävät roskia*
- b) ne hävittävät metsän tuhohyönteisiä*
- c) ne tekevät polkuja muille eläimille*

4. PYLVÄSMÄINEN KATAJA

Tavallisesti katajalla on pensasmainen ulkomuoto, mutta joskus se kasvaa puumaiseksi. Tällainen harvinainen, pylväsmäinen kataja (*Juniperus communis*) on rauhoitettu luonnonsuojelulain nojalla. Tämä puu on merkitty kolmella punaisella maalirenkaalla suojelun merkiksi.

Katajan levinneisyys maapallolla on ainutlaatuisen laaja. Se on maailman laajimmalle levinnyt paljassiemäinen kasvilaji. Katajalla onkin hyvä sopeutumiskyky erilaisiin olosuhteisiin ja sen kasvupaikkavaatimukset ovat väljät. Sitä kasvaa sekä karuilla kallioilla ja luodoilla, että rehevissä lehdissä.

Katajalla ei juuri ole metsätaloudellista käyttöä maassamme, mutta veistöiden materiaalina sitä käytetään paljon. Kataja on myös hyvin sään ja lahon kestävä.

Voitaneen sanoa, että kataja on suomalaisille kulttuuriarvo jo sinänsä. Onhan sen sitkeys ja peräänantamattomuus ollut yksi kansamme tunnusmerkeistä.

4. Mitä yhteistä on lepällä, leppäkertulla ja leppälinnulla?

- a) sama levinneisyysalue
- b) väri
- c) ei mitään yhteistä

5. TORSANSALON METSIEN HISTORIAA

Nämä Tornimäen rinteet ovat Tornator Oy:n metsää. Ne hakattiin vuonna 1972 ja niihin istutettiin Enson ensimmäisiä paakkumännnyntaimia 1974.

Männikön puustotiedot (v. 2000):

- Puiden pohjapinta-ala on 20 neliometriä/hehtaari
- Keskipituus on 12 metriä
- Keskiläpimitta on 15 senttimetriä
- Hehtaarilla on keskimäärin 1270 runkoa/hehtaari
- Puiden ikä on 26 vuotta

5. Mikä havupuu pudottaa neulasensa syksyllä?

- a) lehtikuusi*
- b) kataja*
- c) sembramänty*

6. SÄÄKSI

Sääksi eli kalasääski (*Pandion haliaetus*) on poikkeuksellinen saalistaja suomalaisessa luonnossa, sillä se syö yksinomaan kalaa. Parikiloinen ja siipien kärkiväliltään jopa 167-senttinen sääksi pystyy pitkäsiipisenä lintuna nostamaan vedestä kilonkin painoisia kaloja. Komealla molskahduksella säestetty sääksen saalistussyöksy on näkemisen arvoinen kokemus. Tosin luonnossa liikkuja havaitsee sääksen useimmiten vasta iskun tapahtuessa.

Kalasääski rakentaa ison risupesän männyn latvaan, usein korkealle mäelle, rämeelle tai saareen – paikkaan, josta on hyvä näköala. Sääksikanta pesii Suomessa suurelta osin ihmisen pystyttämien tekopesien varassa. Tarvittavan tukevalatvaisia pesäpuuta ei tahdo enää luonnosta löytyä; pesä kun saattaa vuosien saatossa kasvaa yli metrin korkuiseksi.

Kalasääski on hyvä ympäristön tilan indikaattori. Pesiäkseen alueella se vaatii puhtaan elinympäristön ja puhtaat saalistusvedet.

Tornimäen huipulla on kalasääsken pesäpuu. Pesä on rauhoitettu 15.4. – 31.8. välisen ajan. Pesäpuuta voi ihastella myöhemmin polun varrelta.

Lisätietoja mm: www.saaksisaatio.fi

6. Minkä hintaiseksi sääksi on määritelty luonnonsuojelulaissa?

- a) 454 €
- b) 1684 €
- c) 4710 €

7. PESÄLUOLA

Onko tässä ketun vai mäyrän pesä?

Eläimen jäljet eivät aina anna vastausta. Ketun pesän sisäänkäynti on useimmiten soikea ja sen suulla on luita ja höyheniä. Nenään tuntuu voimakas haaskan haju. Mäyrä sitä vastoin pitää pesänsä pyöreän suuaukon siistinä ja aukko itse on suurempi ja usein nokkosten peitossa.

Kyseessä on siis mäyrän pesäluola. Mäyrä pesii mielellään tällaisissa kallioisissa tai hiekkaisissa rinteissä, joissa on luonnonluolia tai maaperä on kaivamiseen soveltuvaa. Pesäluolan edustalle on muodostunut painauma mäyrän paistateltuaan siinä päiviään. Mäyrä kulkee luolaansa ja sieltä pois tiettyjä reittejä pitkin, jolloin maastoon muotoutuu selvästi erottuvia polkuja.

Mäyrä lyllertää rauhallisesti ruoanhaussa yöllisillä vaelluksillaan etsien lieroja, hyönteisiä, pikkunisäkkäitä ja haaskoja. Syksyllä kasvisruoka käy tärkeämmäksi ja talven rasvavarasto kerätään marjoista ja viljasta. Loppusyksyllä talviunille kömpivä mäyrä voi painaa kaksi kertaa enemmän kuin tullessaan esiin keväällä.

7. Mikä on rölli?

- a) *peikko*
- b) *heinä*
- c) *sammal*

8. JÄÄKAUDEN JÄLJET

Hukkavuoren kallioperä on graniittia ja suonigneissiiä. Graniitti on Suomen kansalliskivi. Se on kaunis ja kestävä ja yleinen kaikkialla. Punertavanruskeat kyhmyt kivessä ovat granaattimineraaleja. Jääkauden päätyttyä noin 10 000 vuotta sitten vetäytyneet jäämassat muovasivat maaperää. Ne rikkoivat Suomen kallioita ja kuljettivat mennessään suuria maamassoja.

Tonnien painoisten siirtolohkareiden alkuperä on askarruttanut kansalaisia useita vuosisatoja. Ennen vanhaan uskottiin, että jättiläiset eli hiidet olivat heitelleet kivet paikoilleen jostakin vihasuttuaan. 1800-luvun puolivälin jälkeen tiedemiehet selvittivät, että lohkarit olivat jääkauden jäätikön kuljettamia.

Useita kilometrejä paksun mannerjään peittämät alueet vapautuivat jään sulamisen myötä ja maan kuori alkoi nousta vapauduttuaan jään painosta. Se oli silloin painunut noin 800 m alaspäin, nyt enää 100 m. Maan kohoaminen jatkuu yhä ja se on nopeinta Pohjanmaan rannikolla, n. 8 mm vuodessa. Vie vielä reilut 10 000 vuotta ennen kuin viimeinenkin 100 m on kohonnut entiselleen.

Viereisen kiven päältä voit tähystää kalasääsken pesälle.

8. Mikä jäkälä kärsii ilmansaasteista?

- a) sormipaisukarve*
- b) torvijäkälä*
- c) naava*

9. PESÄKOLOILLA ON KYSYNTÄÄ

Tähän keloon on palokärki (*Dryocopus martius*) aikoinaan nakutellut kolon, mutta nykyään se kelpaa myös helmipöllölle (*Aegolius fureneus*) tai telkälle (*Bucephala clangula*).

Helmipöllö pesii mielellään havupuumetsien läheisissä lehtimetsissä hyvien kolojen houkuttelemana. Se pesii pöntöissä, vanhoissa palokärjen koloissa tai joissain muissa luonnonkoloissa. Helmipöllö saattaa tulla kurkistamaan ja ihmettelemään pesäpuuta koputtavaa ihmistä.

Telkkäkin pesii luontaisesti etäällä rannasta sijaitsevissa palokärjen koloissa. Telkälle tarkoitettut pesäpöntöt kuitenkin ripustetaan yleensä vesirajan tuntumaan. Tutkimuksissa on havaittu telkkänaaraiden tarkistavan metsään ripustettuja pönttöjä yhtä usein kuin rantapönttöjä. Naaraat kuitenkin valitsevat pesäpaikakseen mieluummin rannassa kuin metsässä sijaitsevan pöntön. Telkkäkantojen hoidon kannalta tämä on edullista, sillä metsäpöntöt ovat alttiimpia nädän ryöstelylle ja poikasten matka pesäkololta veteen on vaaroja täynnä.

9. Olet Hukkavuoren huipulla. Kuinka korkealla merenpinnasta olet?

- a) 100 m
- b) 150 m
- c) 200 m

10. TORSANSALON SUURPALO

Tässä tervaskannossa on selvät vanhan metsäpalon jäljet. Nämä kankaat paloivat kesällä 1897 Torsansalon suurpalossa, jolloin metsää paloi tuhansia hehtaareja. Kesän ollessa kuivimmillaan oli kehitysvammainen Pietari Laurikainen ostanut Pohja-Lankilasta tulitikkuja ja kotimatallaan Särkilahteen heitellyt palavia tikkuja tien oheen molemmin puolin tietä. Tuli levisi räjähdysmäisesti laajoille alueille ja palo raivosi monta päivää.

Palon sammuttamiseksi ei kukaan tehnyt mitään, jos sille mitään olisi mahdantukaan. Pietari Laurikainen ei joutunut teostaan vastuuseen. ”Meni kaksi askia tikkuja”, oli hän vaan harmitellut myöhemmin.

Menneiden vuosisatojen aikana metsäpalot ovat toistuvasti kulkeneet Suomen kaikkien metsien yli, toisinaan kevyenä maapalona, toisinaan taas raivoisana latvatulena. Kuivilla kankailla maapaloja on saattanut esiintyä hyvinkin pienin väliajoin. Tuoreiden kankaiden kuusikot ovat jossain voineet säilyä satoja vuosia palaakseen sitten latvatulessa kerralla tuhkakksi.

Lähde: Siitonen, S. (toim.) 1985: Ruokolahti, kotiseutulukemisto III, Ruokolahti-Seura ry

10. Käellä on oma leipä. Onko se:

- a) rieska*
- b) limppu*
- c) näkkäri*

11. KILPIKAARNAINEN MÄNTY

Tämä kilpikaarnainen mänty (*Pinus sylvestris*) on noin 200 vuotta vanha. Sen kyljessä on vanha leimausjälki, tähti. Se oli ennen Enson tunnus, jota käytettiin myös leimikoiden merkitsemisessä. Tähti on kaiverrettu puun kylkeen vuonna 1950.

Puun kyljessä on myös palokolo muistuttamassa vanhasta metsäpalosta.

Tässäkin rinteessä kasvavien mäntyjen muhkuraisuus johtuu puun poikkeuksellisesta tavasta kasvaa paksuutta. Syytä tähän ei tiedetä, mutta eräänä mahdollisuutena pidetään puun perintötekijöissä tapahtunutta muutosta eli mutaatiota tai virusta, joka on aiheuttanut puun epänormaalin kasvun. Myös pahkat ja visaisuus ovat merkkejä tällaisesta muutoksesta kasvutavassa.

11. Mikä on tämän männyn tilavuus?

- a) $0,7 \text{ m}^3$
- b) $1,3 \text{ m}^3$
- c) $1,9 \text{ m}^3$

12. KETUNPESÄ

Kettu (*Vulpes vulpes*) tunnetaan tarinoissa veijarina, joka viekkaasti puijaa vahvempiaan. Kuva on sikäli oikea, että punaturkki on suuria petoja paremmin sopeutunut ihmisen muokkaamaan ympäristöön ja lisäksi sillä on terävät aistit ja hyvä muisti. Kettu on nopealiikkeinen eläin. Se metsästää yleensä öisin ja syö pääasiassa lihaa, esimerkiksi myyriä, jäniksiä ja siilejä sekä myös marjoja. Naaraskettu synnyttää keväällä, huhtikuun lopulla kotiluolaansa 3-8 poikasta, jotka pysyttelevät pesän lähetyvillä loppukesään saakka.

Ketun tunnistaa parhaiten punaruskeasta väristään ja useimmiten valkoisesta hännänpäästä. Vain harvan eurooppalaisen eläimen levinneisyys on yhtä laaja kuin ketun. Kettu on aina ollut myös tärkeä turkiseläin.

Tämä on vanha ketun pesäkolo, siinä ei ole pesitty enää muutamaan vuoteen. Toinen pesän suuaukko on vähän alempana rinteessä.

12. Ketulla on oma...:

- a) kala
- b) makkara
- c) leipä

13. KORPIN PESÄ

Korpilla (*Corvus corax*) on ollut yhtä musta maine kuin höyhenpukukin. Sitä on vainottu paitsi tuonen lintuna myös pesä- jopa karjarosvona. Korvit vähenivät ja vetäytyivät arkuuttaan syville saloille. Niiden suosituimpia elinpaikkoja ovat tällaiset kallioiset takamaat ja Lapin tunturi-seudut. Nykyään korppi on rauhoitettu poronhoitoalueen eteläpuolella, ja se onkin yleistynyt etelää myöten. Niitä näkee myös kaupungeissa.

Korpilla on suuri ja voimakas nokka. Se syö pääasiassa haaskoja, pieniä nisäkkäitä, sammakoita, pikkulintuja, hyönteisiä ja lisäksi siemeniä. Korvit ovat yksiä älykkäimpiä eläimiä, joissakin asioissa jopa älykkäämpiä kuin delfiinit. Ne voivat matkia erilaisia ääniä ja oppia temppuja. Mutta ne myös ymmärtävät tulevaisuuden käsitteen ja niillä on kärsivällisyyttä odottaa hyvää, joka on hyvin harvinaista koko eläinkunnassa. Edes ihminen ei pysty tähän ennen kuin nelivuotiaana. Korvit voivat elää parikymmentävuotiaksi.

Sama korppipari on tehnyt pesänsä tämän kallion kielekkeelle vuosi toisensa jälkeen. Joka kevät ne tulevat takaisin ja siivoavat entisen pesänsä heitellen risut kalliolta alas. Voit nähdä risukasan kallion juurella.

13. Mikä seuraavista ei nuku talviunta?

- a) mäyrä
- b) karhu
- c) orava

14. PUUKIIPIJÄ

Elintavoiltaan puukiipijä (*Certhia familiaris*) on Suomessa ainutlaatuinen. Se etsii käyrällä nokallaan ravintonsa pääasiassa havupuiden rungoilta. Puuvanhusten rosainen kuori kätkee paljon selkärangattomia pikkueliöitä, joita puukiipijä pistää poskeensa puunrunkoja vauhdikkaasti alhaalta puoliväliin asti kierrelleen.

Puukiipijä pesii Suomessa harvalukuisena Metsä-Lappia myöten. Se on kärsinyt vanhojen metsien hakkuista, sillä nuorista talousmetsistä ei löydy pesäpaikkoja. Ikikuusikoiden lisäksi puukiipijälle mieluisinta ympäristöä ovat vanhat lehdot ja puistot. Puukiipijä rakentaa pesän puunrungon ja siitä irti repsahtaneen kuorenkappaleen väliin. Onneksi se kelpuuttaa asunnokseen myös pöntöt, jotka on tehty kahdesta tai kolmesta laudasta. Takaseinänä on puunrunko ja kulkuväylinä kaksi rakosta sivuilla.

Puukiipijä aloittaa pesintänsä jo huhtikuun loppupuolella, kun tiheissä metsiköissä on vielä paksu lumikerros. Poikaset lähtevät pesästä toukuun loppupuolella ja arviolta neljännes puukiipijöistä tekee vielä toisen pesueen.

14. Kuinka monta jalkaa on tuhatjalkaisella?

- a) 200
- b) 600
- c) 1000

15. RIISTAPELTO

Riistapellolla vaikutetaan riistan talviseen ravinnonsaantiin ja sitä kautta riistan viihtyvyyteen alueella. Riistapeltoja perustetaan monenlaisiin paikkoihin, kuten peltoheitoille, sähkölinjojen alle tai ojanpenkalle. Pellot ovat parhaimmillaan noin puolen hehtaarin alueita, joilla kasvaa monivuotisia, erilaisille linnuille ja nisäkkäille maittavia kasveja. Riistapeltolajikkeina suosituimpia ovat rehukaali, rehunauris ja rehurapsi. Viljalajeista hyviä ovat kanalinnuille kaura ja vesilinnuille ohra. Syysruis kelpaa sekä nisäkkäille että linnuille.

Riistapelloilta voidaan kerätä riistalle talviravintoa tai sato voidaan jättää myös korjaamatta. Jänikset kaivavat ravintoa lumen alta.

Riistapellon yhteyteen voidaan laittaa myös nuolukivi, josta hirvet saavat suolaa hivenainetarpeisiinsa. Suolan avulla hirviä ohjataan pois mm. vilkasliikenteisten teiden varsilta.

Riistapellon tavoitteena on lisätä luonnon monimuotoisuutta alueella, josta se teknologian myötä on vähentynyt. Parhaimmillaan se tarjoaa suojaa, ravintoa ja pesimäpaikkoja useille eri eläinlajeille samalla lohkolla. Pellon sijaintia suunniteltaessa tulisi huomioida liikenne, ympäröivien metsien rakenne ja viereisillä peltolohkoilla viljeltävät kasvit.

15. Mikä on Suomen kansalliseläin?

- a) *ilves*
- b) *hirvi*
- c) *karhu*

Vastaukset kysymyksiin:

1. c)
2. c)
3. b)
4. b)
5. a)
6. b)
7. b)
8. a)
9. b)
10. a)
11. b)
12. c)
13. c)
14. a)
15. c)

Kuva: Sini Hammarén

Matti Päivinen ja 8. savun kylänvanhin Onni, sekä koira Piku toivottavat tervetulleeksi polulle.